

سجاد آیدلو*| نخست باید این نکته را به تصریح و تأکید یادآور شوم که به عقیده شخصی من، در تاریخ مطالعات شاهنامه‌شناسی به طور اعم، یعنی هم در میان محققان خارج از کشور (ایران‌شناسان و مستشرقان) و هم بین پژوهشگران داخل، اهمیت کمی و کیفی کارهای دکتر جلال خالقی مطلق متفاوت و از گونه‌ای دیگر است. معنای این سخن این است که اگر از من بپرسند برجسته‌ترین و بزرگ‌ترین شاهنامه‌شناس تاریخ مطالعات ایرانی کیست، به قطع و یقین دکتر خالقی مطلق را نام خواهم برد. اما دکتر خالقی مطلق از این رو که کمابیش نیم قرن وقت خود را بر سر تصحیح شاهنامه گذاشته‌اند، در محافل علمی و مجالس و

بزرگداشت‌ها و مطالب مرتبط با استاد، جنبه متن‌شناختی کارنامه علمی ایشان یعنی تصحیح شاهنامه بیشتر مطرح می‌شود. به نظرم باید به نکته‌ای مهم توجه کرد؛ اینکه آقای دکتر خالقی مطلق جزو استثناهای معدودی هستند که نه تنها در حوزه فعالیت‌های علمی و پژوهشی کارهای فراوانی انجام داده‌اند، بلکه در عرصه فعالیت‌های خلاقانه و ذوقی ادبی هم قلم زده‌اند و کمتر استادی را داریم که هم محقق برجسته‌ای باشد و هم مثلاً شاعر و داستان‌نویس خوبی. ایشان هم اشعار خوبی به‌ویژه در حوزه رباعی و غزل دارند و هم نمایشنامه‌هایی نوشته‌اند، اما چنان‌که باید به این وجه کارنامه ایشان توجه نشده است. در زمینه فعالیت‌های تحقیقی که در حوزه مطالعات من است، نیز نکته شاخصی در کارنامه ایشان دیده می‌شود؛ اینکه برخلاف بیشتر کسانی که به حوزه تصحیح متون عموماً و تصحیح شاهنامه مشخصاً پرداخته‌اند، ایشان

در کنار تصحیح، مقالات بسیار فنی و عالمانه و مدخل‌های مهمی را هم به زبان انگلیسی و فارسی در شاهنامه‌شناسی نوشته‌اند. اگر کارنامه شاهنامه‌شناسان دیگر را بررسی کنیم، می‌بینیم که عموماً در حوزه تصحیح فعالیت کرده‌اند، یعنی عمرشان را در کار متن شاهنامه گذاشته‌اند که بسیار ارزشمند و محترم هم هست و کمتر می‌بینیم مقالات مهمی را در کنار تصحیحات نوشته باشند. به نظر من این تمایز کمی و کیفی ویژگی شگفت ایشان است و نمی‌توان کسی را در حوزه شاهنامه‌شناسی از این منظر با ایشان در یک تراز نهاد و سنجید؛ از این‌رو باید به صورت برجسته و پررنگ به ویژگی یادشده توجه کنیم. برخی از مهم‌ترین

شاهنامه‌شناسی متمایز از دیگران

این مقالات در قالب چند مجموعه مقاله منتشر شده که از کارهای ماندگار در حوزه شاهنامه و شاهنامه‌شناسی است. درواقع استاد صرفاً به تصحیح متن بسنده نکرده‌اند -بر خلاف بسیاری از مصححان متون- و یادداشت‌های توضیحی بسیار مهمی هم درباره متن مصحح خود نوشته‌اند؛ این تفاوت شاخص ایشان نه تنها با دیگر مصححان شاهنامه که حتی با مصححان دیگر متون فارسی است.

وجه تمایز دیگر استاد در میزان زمانی است که به شاهنامه مشغول بودند. دکتر خالقی مطلق زمانی که احساس کردند در کار بر روی شاهنامه نیاز به همکاری دارند، ۲ نفر از برجسته‌ترین شاهنامه‌شناسان آن زمان و

اکنون جهان را انتخاب کردند؛ دکتر محمود امیدسالار و دکتر ابوالفضل خطیبی که هر یک در تصحیح یک جلد از نسخه هشت‌جلدی ویرایش ایشان از شاهنامه همکاری کردند. باین‌حال حتی این ۲ شاهنامه‌شناس برجسته نیز هر یک ۶ یا ۷ سال صرف تصحیح و نوشتن یادداشت‌های مربوط دفتر ششم و هفتم کردند درحالی‌که دکتر خالقی مطلق نزدیک به نیم قرن درگیر کار بر روی ابتدا تا انتهای شاهنامه بودند، همچنین بازبینی نهایی تصحیح و یادداشت‌های همکاران نیز با ایشان بوده است. در پایان باید نکته‌ای را یادآوری کنم: ما در ایران در بررسی تصحیح دکتر خالقی مطلق متأسفانه گاه شاهد نگاه‌هایی غیرعلمی و غرض‌ورزانه هستیم. خود ایشان اذعان کرده‌اند و از نظر علمی هم ما می‌دانیم که کار ایشان فاقد عیب و ایراد نیست اما نسخه ایشان درواقع تصحیحی است که به متن اصلی شاهنامه نزدیک شده است و به نظر من و بسیاری از

صاحب‌نظران با توجه به اصول و روش‌هایی که ایشان و همکارانشان به کار برده‌اند، فعلاً بهترین و منقح‌ترین و روشمندترین تصحیح متن شاهنامه است. ما باید این تصحیح را بر اساس ضوابط و معیارها و مستندات علمی و نه خواست و پسندهای شخصی نقد و بررسی کنیم. خود من به لحاظ کمی مفصل‌ترین نقدها را هم بر متن مصحح و هم یادداشت‌های ایشان به‌ترین تصحیح شاهنامه را کار ایشان می‌دانم. ما هم باید حاصل زحمات ایشان را ببینیم و هم دیدگاه‌ها و نظریات خود را در قالب پیشنهاد و با رعایت احترام علمی و ضوابط علمی مطرح کنیم؛ چیزی که گاه در جامعه ادبی ایران نادیده گرفته می‌شود و عده‌ای می‌کوشند از ارزش‌های کار ایشان بکاهدند که به نظر من این نقطه‌ضعفی است در کارنامه شاهنامه‌شناسی ایران.

عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور ارومیه

رویداد

شاهنامه‌سرایی؛ از غرب تا شرق

۳ کتاب از جلال خالقی مطلق در آرامگاه فردوسی رونمایی شد

عکس: مصطفی عباسی/شهراز

اظهار امیدواری کرد در آینده نزدیک، این پیش‌بینی که آرامگاه فردوسی بتواند ۴/۵ میلیون گردشگر جذب کند، به واقعیت بپیوندد.

- شاهکاری که سرتاپایش ایران دوستی است مهم‌ترین بخش آیین رونمایی از ۳ کتاب دکتر جلال خالقی مطلق، سخنرانی خود استاد بود. او با ستایش نقالی کودکی هنرمند که در این مراسم برنامه اجرا کرد، گفت: تعجب می‌کنم از اینکه کسانی شاهنامه و فردوسی را جزو شناسنامه ملت ایران ندانند. در میان همه آثار ملی، شاهنامه ارزش و اعتباری دیگر دارد. این اثر بزرگ نشان می‌دهد که فارسی زبان ملی ما و قادر به بیان خیلی مسائل است.

مصحح برجسته شاهنامه فردوسی اهمیت شاهنامه برای تاریخ و آداب و رسوم ایرانی را انکار ناپذیر دانست و افسانه‌های ایرانی را بهترین نمونه‌های ملی گرایسی معرفی کرد. او افزود: فردوسی فقط شاعر نبود، برای درک این موضوع کافی است دیگر حماسه‌های ملی را با شاهنامه مقایسه کنیم. دردی که شاهنامه دارد با دیگر آثار متفاوت است. حتی محققان غربی معتقدند شاهنامه از آغاز تا پایان، ستایش ایران دوستی است.

این ایران شناس و استاد برجسته ادبیات فارسی به مناسبت نزدیکی سنت دیرینه آغاز زمستان نیز توضیحاتی درباره ریشه آرامی واژه «بلدا» و ارتباط آن با تولد حضرت مسیح(ع) ارائه کرد و گفت که خود او تعبیر «شب چله» را به «شب بلدا» ترجیح می‌دهد.

خالقی مطلق درباره ۳ کتاب رونمایی‌شده در این برنامه نیز توضیح داد: «زال و رودابه» نمایش‌نامه یا فیلم‌نامه‌ای است که برای جوانان نوشته شده است. «جای پای سال‌ها» مجموعه‌ای از ۲۰ مقاله من است و با وجود اینکه خود را شاعر حرفه‌ای نمی‌دانم، «آهوی کوهی در دشت» ۱۲۰ رباعی از حدود ۴۰۰ رباعی سروده‌شده مرا دربرمی‌گیرد.

در حاشیه

این آیین حاشیه‌های هم داشت از جمله اجرای یکتا سگری، کودکی نقالی که از خوزستان آمده بود و نقالی‌اش مورد توجه حاضران قرار گرفت، از بخش‌های جذاب برنامه بود. همچنین عضو شورای شهر در جریان سخنرانی خود غزلی را که درباره ایران سروده بود، برای مخاطبان خواند.

● شاهنامه سرایی از شرق تا غرب در وصف اهمیت کار سترگ خالقی مطلق روی شاهنامه فردوسی، بسیار گفته و نوشته شده است. دکتر آرش اکبری مفاخر، دیگر عضو هیئت علمی بنیاد فردوسی مشهد، نیز در این راستا از تقسیم شاهنامه پژوهی به ۲ دوره قبل و بعد از استاد یاد کرد.

او همچنین در بخشی از سخنان خود، ضمن ارائه مقاله‌ای با عنوان «ببر بیان یا ببر و بیان» که زیر نظر استاد خالقی مطلق نوشته است، حماسه‌سرایی در ایران را در ۲ شاخه ایران خاوری و باختری تقسیم کرد و توضیح داد: حماسه‌سرایی ایران خاوری از زمان زرتشت آغاز می‌شود، اما درباره ایران باختری شروع آن از روزگار هخامنشیان و مادها و تمدن ایلام است. نویسنده کتاب «در کوی آرشان» در این ارائه، مطالبی درباره شاهنامه سرایی در ایران غربی

گفته شده است که مایه و منبع اصلی حکیم ابوالقاسم فردوسی در سرایش شاهنامه، متن منثور شاهنامه ابومنصوری بوده است. عباس پور در این باره با یادآوری این دیدگاه که فردوسی منبع شفاهی نداشته و هر آنچه به نظم درآورده، عیناً بر پایه نسخه‌کمابیش از میان رفته متن مدنظر بوده است، اضافه کرد: دکتر خالقی در مقاله‌ای به این دیدگاه پرداخته است. طبق این مقاله، گویی فردوسی پارلی را می‌چیند که بیشتر قطعه‌های آن گم شده است. نظریه خالقی مطلق این است که شاهنامه ابومنصوری -که به‌طور کامل در شاهنامه فردوسی به نظم درآمده- از آمیختن مطالب ۴ منبع تدوین شده است؛ خدای‌نامه، اخبار رستم، داستان اسکندر و داستان یزدگرد.

● عزت نفس آموزنده یک پژوهشگر هومن عباس پور، مدیر مسئول انتشارات همیشه و گردآورنده شماری از نوشته‌های دکتر خالقی مطلق در قالب کتاب، در آغاز گفته‌های خود تأکید کرد که شاهنامه پژوهی پس از انتشار شاهنامه به تصحیح خالقی وارد دوران تازه‌ای شده است. او ادامه داد: خالقی مطلق اشتباهات رایج در شاهنامه پژوهی را اصلاح کرد. همچنین با زحمات و فعالیت‌های ایشان در این عرصه، متوجه این نکته شدیم که شاهنامه خوانی آن قدرها هم آسان نیست.

این ناشر و ویراستار در پایان خاطرنشان کرد که باید از خالقی روش‌شناسی سالم و علمی و کوشایی و عزت نفس محققان را آموخت.

تاریخچه یک بنای ملی

سیدمسعود ریاضی، عضو شورای اسلامی شهر مشهد و رئیس کمیسیون ویژه توسعه و بهسازی توس در این شورا، تاریخچه‌ای از بنای آرامگاه فردوسی بیان کرد: حدود سال ۱۳۰۰ حرکتی ملی برای ساخت دوباره آرامگاه فردوسی شکل گرفت. در این زمینه سال ۱۳۰۲ ملک‌الشعرا بهار نامه و درخواستی نوشت و سال ۱۳۰۵ یکی از نمایندگان زرتشتی مجلس مأمور شد که محل آرامگاه حکیم را شناسایی کند. سرانجام از میان طرح‌هایی که معماران ارائه کردند، طرح آقای طاهرزاده منتخب شد. بنایی که به دنبال آن ساخته شد، پس از مدتی به سبب در نظر نگرفتن نوع

همراه با ایرج افشار

پرویز مشکاتیان، بهرام بیضایی، ایرج افشار، هوشنگ ابتهاج، خالقی مطلق، محمدرضا شفیعی کدکنی

خالقی مطلق، علی دهباشی

استاد جلال خالقی مطلق در بنیاد فردوسی توس

در کنار زاله آموزگار

با محمود امیدسالار

در کنار نجف دریابندری